Kmetijſke in rokodélſke novize.

Na ſvetlobo dane od z. k. kmetijſke drushbe.

№ 18. *V ſrédo 1. Velikitravna.* **1844.**

☞ Te novize pridejo vſako ſrédo na dvéh zhetertnih liſtih v Ljubljani na ſvetlo. Plazhujejo ſe v piſarnizi z. k. kmetijſke drushbe v hiſhi 195 v Salendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiſte, ki jih ne dobivajo po póſhti, sa zélo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejemljejo ſe pa pri natiſkovavzu na Bregu Nr. 190. Po poſhti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol léta 1 fl. 15 kr. Po vſih z. k. poſhtah ſe snajo dobiti.

V 4. liſtu je bilo nasnanje dano, de bode letaſ obertniſka drushba veliko rasſtavo obertnjine in rokodelſkih rezhi (Industrie-Ausstellung) sa ogled v *Ljubljani* napravila. Po ſklepu vodſtva té drushbe ſe bode ta rasſtava 8. *Kimovza* tega leta sazhela in 22. *Kimovza* jenjala. Vſe sa rasſtavo namenjene rezhi pa ſe morajo *od 15. Maliſerpana do 15. Velikiſerpana* v *Ljubljano* poſlati. Kar je ſhe drusiga vediti treba, bodemo v prihodnizh osnanili.

Zadovoljen kmetič.

Résen meni ne diší
Drugo, kó kar z' trudom si
In z rokámi sam pripravim;
Méstnik sicer se nasiti,
Al njegovo jesti, piti
Néde z tekom tako zdravim.

Méstnik le prebíra si
V jedi gorpostavljeni,
Kir želodec mu ne kuha;
Naj, ko jaz, le plužit gre,
In prav dôbro zdela se,
Sladek mu bo kosec kruha.

Méstnik toži se, de glad
Nima ga, in nem're spat',
Naj le z menoj derve séka,
Bo spanje mu dišalo,
Ak' večér le imel bo
Se najesti samo mléka.

Méstnik čuti zdaj pa zdaj
V švojimu želodcu kaj,
Kir bolí ga od dolgočasa;
Jaz ne čutim mojiga
Drugač, kó gda glad ga ima,
Te pa grem mu vtišat glasa.

Méstnik malogda je prav
Dôbre kože ali zdrav,
Naj pa z' menoj le sapóta
Preorane zdaj zemljê,
Zraka zdaj napije se,
Nebo takó bléd, siróta!

Méstnik si kupuje sad,
Kó bi po njem' 'mel ga glad;
Ali on ne najde teka,
Kakor jaz, gda sad dobím,
'Z drevja, kter'ga sam sadím:
Toti veselí človeka.

Méstnik zelja kupi si,
Ter salate k' zajčeti;
Boljši je, kar meni žena
Murkov, zelja v ogradi
In salate nasadí,
Graha zluši, skopa hrena.

Jaz bogastvo, kar ga imam,
Vsako leto zemlji dam,
Ino kar za vsako betvo
Se potím in kaj terpím,
Se iz serca veselím
Že na rodovitno žetvo.

Z méstnim zato, kó ima čas,
Le nikolj ne menjam jaz,

Kir per težkem mojem déli,
Ako bož'n je moj hram,
Zdravje, zadovoljnost 'mam,
Vstanem, ležem se veseli.

A. Krempl.

Méra, po któri se své, koliko smétane se od molsnjih krav dobí.

Vsak dôber gospodar shelji od govéje shivine, ki jo redi, nar vishji dobizhek, ko je mogozhe, skupej spravit, sato mu je mar, govédja boljiga plemena srediti ali perkupiti si; ravno tako si vseskosi persadeva vezh in bolji kerme perdelati i. t. d. To je práv. Dostikrat se mu pa trud, skerb in potróshki sa boljshanje shivinske réje ne povérnejo; kir le maloktéro kmetijstvo popolnama dôbro in sbrano shivino redí, która mu samore kaj prida dobizhka dati. Gotóvo bi bilo vsakimu kmetovavzu vshezh vediti, koliko per svojih kravah in sizer od vsake posébej, ne le na mleku, ampak tudi na maslu permolse.

Semtertje so ljudje she skushali, koliko bi bilo mléko eno memo drusiga mastnéji, to je, koliko smétane to ali uno v sebi ima; pa tako so ga le she vezh blodili, de se ni po rédu vstavljalo. Tega ni, kolikor se vé, she do sdaj nobena skushnja tako pridno kasála, kakor leta tukaj v podobi isrisana naprava (Rahmmesser), ktero je gospod W. Fr. Voigt napravil.

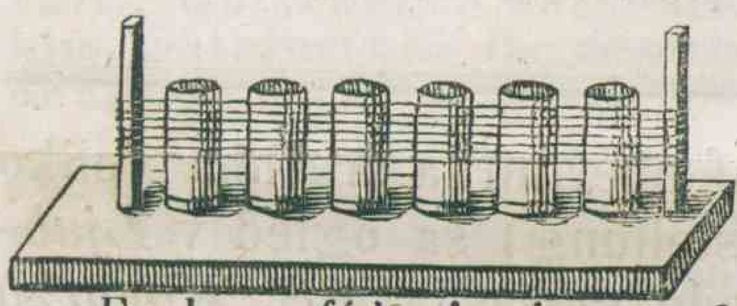

Enako posódo imajo v vezhih krajih Saksonskiga. Naredí se tako le: Vsemi dva komolza dolg, in pol komolza shirok lesén ploh, svertaj na vsakimu konzu luknjo, v vanjo sabí 15 pavzov dolge klinze, natégni po njih zvirnate niti na vezh streménov po pol firtelza pavza narásen; potlej vsemi okroglih bokalskih stekel ali glashov toliko, kolikor krav molsesh; nalji vsaziga ravnomérno s mlekam le ene krave, postavi jih tikama k niti na ploh po ti versti, kakor so krave v hlevi. Naj stoji ploh s napolnenimi steklami, kakor ponavadi v hramu, de se mleko vstavi in smetana naredí; stremenine niti ti bodo per piki pokasale, koliko smetane ti vsaka krava posébej da.

Vezhidel je navadno od vezh molsnjih krav mleko skupaj slivati; sato se nemore vediti, która krava bolj molse; tudi se goljufa, kdor kravo le po obilnim mleku zení. Le ta popisana prosta napráva ti bo pokasála, de velikokrat en bokal mleka od dôbre krave vezh smetane da, kakor sheft bokalov mleka od nektére krave. Vsak umen kmetovavez bo gotovo le take krave redíl, od ktérih bo nar vezh smetane dobival, in teléta le od nar boljshih krav si bo sa domazho réjo perdershal. Zhe bi, kolikor bi bilo mogozhe, sleherni gospodar slabejshi govéda prodal, in si boljshiga naméstil, kmalo bi se sbrana réja govéje shivine po deshéli pomnoshila.

Pravijo: „de se krava le per gobzu molse" — to de dôbra klaja she ne stori dôbre krave, zhe ni ta dôbriga plemena.

Popisana narédba pa tudi k temu slushi, de se své, ktera sorta pizhe ali klaje nar bolji molsnjo da. Po ti méri se tudi lahko raslozhik mleka vidi, kakorshino je per mladovnih kravah, kakorshino per takih, ki kmalo odstavijo, in per takih, ki urno po pleménu gredó, ali vsako leto telijo.

L—z.

KMETIJSKA SHOLA.

(Na dalje.)

Sploh navadno méro posétve ta le spisek kashe:

Na oral od 1600 shtirjakov mére se poseje:

Osime pshenize	4	do	5	mernikov;	6 mernik. malo kje.
Jare pshenize	4	«	4 ½	«	
Osime ershi	4	«	4 ½ do 5	«	
Jare ershi	3 ½	«	4	«	
Jezhmena	4	«	4 ½	«	
Ovsa	5	«	7	«	8 mernik. malo kje.
Prosa	1	«	—	«	
Turshize	1	«	—	«	
Ajde	2	«	3	«	
Domazhe détele	3	«	—	bokale	
Némshke «	4	»	5	bokalov	
Krompirja	30	«	36	mernikov *)	
Semenske répe	2 ½	«	3	funtov	
Korenjeviga semena	4	«	5	» **)	
Kapusoviga «	8	lótov			
Laneniga «	6	do	8	merníkov	
Konopljeviga «	5	«	6	«	
Pahovke	20	funtov			
Mazhjiga rêpa	12	«			

Ne bi bilo sejavzu od shkode véditi, koliko sern na shtevilo on na en oral semlje poseje. — Réf, de bi ne bilo lahko mernik semenskiga sernja rasshtéti, slasti zhe je drobnó, postavim: kakor je détela ali prosó i. t. d. pa vunder ni teshko svediti, kako veliko shtevilo sernja je is eniga mernika tega ali uniga sémena. Naj se stori takó: Naj dene na tehto mernik pshenize, potlej naj soshteje en lót pshenizhniga sernja, kteriga gre okoli 513 sern na en lót, zhe mernik pshenize 42 funtov tehta; tako se lahkó porazhuni in své, de je is mernika sheft sto in 90 tavshent pshenizhnih sern; ershenih pa milion in 150 tavshent.

Po natorosnanju je she gotovo sposnano, de enimu pshenizhnimu sernu v semlji sraven pravne globozhine, tudi spodobno shirok prostor biti mora, de se mora serno dôbro vkoreniniti in rasprostiti, de more lep in poln sad donésti. Letá prostor sa eno pshenizhno serno je tedaj na 6 shtertih pavzov (6 kvadrat zolov) shirjavne mére sposnan; sa eno ershéno serno malo manj, kir tudi manj prostora sa rast potrebúje.

*) To je v kosze sresaniga; zeliga bi bilo skoraj pol vezh potréba. De je pa sploh bolj koristno zel krompir saditi, smo she v nashih Novizah povedali.

**) Toliko med drugim sadam, kjer pa samo korenjevo seme sejejo, ga mora malo vezh biti.

Zhe na proſtor vſakih 6 ſhtertih pavzov vezh, kot eno serno pſhenize pade, ſo koreninize od eniga do drusiga serna prebliso, ſe saplétejo, ena drugi réjo pijejo, in tako oſlabijo, de nemorejo polniga ſadu doneſti. Zhe bi bila ſétev bolj rédka, kakor je rezheno; prevezh semlje bi prasne ſtálo.

Koliko sernja bi ſe moglo tedaj na oral dôbre semlje poſejati, de bi ne bilo ne pregoſto, ne preredko?

Glejte razhún in ſhtevilo:

Véſte, de oral semlje 1600 ſhtirjakov méri, ali pa 57 tavshent in 6 ſtó ſhtertih zhevljov ali pa 8 milionov 2 ſto 94 tavshent in 4 ſto ſhtertih pavzov. Poprej je bilo rezheno, de vſako pſhenizhno serno mora sa ſvoj priden raſt 6 ſhtertih pavzov ſhirjavniga proſtóra imeti, de po ſvoji natori donéſe. Kir pa mernik pſhenize okoli ſheſt ſtó in 90 tavshent sern ſhtéje, tako bi bilo tedaj sa oral njive 2 mernika pſhenize; ershi pa, zhe vſakimu sernu 4 ſhterte pavze proſtóra damo, 2 bokala manj kot 2 mernika popolnama sadoſti poſejati. Kako pa je to, de ſe vunder, kakor ſleherni vé, povſod vezh shita na oral poſéje? kar tudi preden ſpiſek kashe. Tako bi mogli tedaj ſkleniti, de je vſe sernje, kar ga per pſhenizi zhes 2 mernika, in per ershi zhes en mernik in 14 bokalov na oral pade, saversheno, ali bi miſlili, de ga poloviza ne poshéne, ali de sahirí, ali de pregóſto sernje ſamo ſebe saduſhí, de bi to drugo po proſtori bolj pognati samoglo; ko bi ne vedli, de je med ſemenſkim sernjem po navádi vezh, kot pol sanikerniga, ki v semlji ne oshiví.

Ja! ko bi bilo mogozhe vſako serno pred ſetevjo poſkuſiti, ali je kaljivo ali ne, bi ne bilo tréba toliko ſemena savrezhi. Ako bi vſako ſejano serno pognalo in donéſlo, tako bi bilo po ſtorjenim razhúnu (rajtingi) gotovo sadoſti ſemena sa vſak oral. Sejávez mora tedaj sernje, ktérga bo sa ſejánje vsel, dôbro pregledati, vezh kaljiviga zhe more odbrati, manj mere, tehte in ſhtevila ga bo tréba.

Réſ je, de nekoliko ſémenſkiga sernja she v raſtu poſáhne, nekoliko ga shival pobére; na to ſejávez gleda; savoljo tega vezh sernja v peſt sagrabi, in saversheno. Na to odgovorimo: dôbro shivo ſeme, kakorſhino ima tudi biti, ne bo v raſtu poſahnílo. De ga shival ne bo pobrala, ſe mora dôbro s semljo sakriti in lepó sadelati, ne pa tako savlezhi, de ſe bersh po vlazhenju pol poſejaniga sernja po njivi vidi; po tem takim ga lahko shival pobira; — puſtimo pa veljati, de mora ſejávez nekaj sernja poſébno v jeſenſki ſetvi sa hudo smerslino navrezhi, ktéra doſtikrat ſadu koreninze poterga, in vmori.

Skerbite tedaj dôbro polno, sdravo, shivo sernje sa ſeme ſi perpraviti; takiga namrezh, de bote sagotovljeni, de bo ſkoraj vſako serno pognalo in donéſlo; ne bo vam tréba toliko shita saſtójn poſejati. Kaj ne? ſpiſek doſihmal navadno poſejanje kashe — 4 do 5 mernikov pſhenize na oral? Natorosnanje in prerajtovanje reſnizhno ſkasuje, de bi bilo 2 mernika sadoſti; ſkashe, de tiſti, ki 4 mernike pſhenize na oral poſéje, je 2 mernika saversheno; tiſti pa, ki je 5 mernikov vſéje, 3 mernike pſhenize per orali sgubi.

Naj bo na ſtorjeno in srajtano mero in na ſhtevilo sernja ſploh ſhe pol mernika pſhenize perdjano savoljo smersline ali drusiga poſhkodovanja, namrezh: de bi ſploh 2 mernika in pol pſhenize na oral ſejati veljalo. To je pa tako rasumiti, de ſtorjena rajtinga in méra od 2 mernikov na oral bi gotovo veljala, ako bi kmetovavzi tako sernje ſi sa ſeme odbrali, de bi vſako serno donéſlo, in de bi tudi druge dela na njivi, kakor gré, popolnama opravljene bile. Per ershi, ki je bolj mehka, ko pſheniza, ſe perda en malo vezh; vezh per ovſu, ko per jezhmenu; ſploh vezh per jeſénſki, ko per ſpomladanjſki ſétvi, ſpet vezh v merslih, ko v gorkih krajih, vezh v hribih, ko v dolinah, tam kjer shito pod brasdo ſéjejo, pa ſhe vezh.

Skuſhajte! morebiti bote ſtaro ſlabo navado ſzhaſama opuſtili, de ne bote vezh shita potreſali, kakor ga je po pameti poſejati potréba. — Reſniza, oſtane reſniza!

(Dalje ſledí.)

She nekaj od kerme s ogerſhizhno preſho.

Prejete nasnanja, ki ſmo jih uni dan is Némſkiga dobili, nam ſhe to le osnanijo:

Ogerſhizhna preſha, ki jo v naſhih krajih preſhajo je dôbra kerma sa pitanje govéjine, krav in ſploh vpreshne shivine. Vólam ſe je dajé, potém, kakor ſo veliki, manj ali vezh, vſaki dan 5, 8 ali 12 ſuntov. Spreſhana moka ſe naſúje v kakſhino poſôdo ali korito, ter ſe s vodó smeſha takó, de je goſti kaſhi enaka, in na-njo ſe potréſe resanze sato, de ni imenovana smeſ preredka in de ſe ne pozéja.

Resanza ſe s ogerſhizhno preſho takó meſha, kakor kerma s otrobi, ki ſe morajo tudi s vodó nekoliko naroſiti. Rasun tega, de ogerſhizhna preſha per pitanju shivini prav dôbro tekne; tudi gnoj, ki ſe ga po taki klaji dobíva, je ſhe enkrat boljſhi od navadniga. Na Nemſhkim (Baden) pokladajo govédju ogerſhizhne preſhe she zhes dvajſet lét s velikim pridam.

Ferlanova pinja, v Podjunſki Dolini na ſpodnim Koróſhkim!

Gregor Ovzhjak, ſizer Tratnik imenovan, kolar v Shent - Mihelu nad Pliberkam v Podjunſki Dolini na ſpodnim Koróſhkim, je tudi Ferlanovo pinjo, kakor Jakob Jelenik, misar v Teſhinji v sgorni Roshni Dolini (kakor ſe bere v Novizah Nr. 8.) po zherteshu (obriſu) in poduzhenju v Novizah Nr. 18. perviga Liſtopada 1843 danimu, naredil. Tudi mi ſmo v 5 minutah ſrovo maſlo (puter) dobili. Jeſ ſpodej podpiſan in vezh drugih ſoſedov ſmo tega prizha.

Hvala zhaftitljivimu gofp. Ferlanu sa njegovo snajdilo od flovénfkih fofédov na fpodnim Koróſhkim, kjer fe bo ta koriftna pinja hitro rasſhirila. Koliko truda in potú bo prihodnizh po tí vashni snajdbi manj, kakor ga je bilo do sdaj, ni sa isrézhi!

V Ṣhent-Mihelu na 30. dan Ṣufhza 1844.

Primash Kriſtof, kaplan.

Od kod doſtikrat toshbe is-hajajo?

(Réſnizhna sgodba is ſpodnjiga Ṣhtajerſkiga.)

Bile ſte dvé ſofednje v neki vaſi. Ena je imela prav veliko kokoſhnjih jajz; tode njena kura jih ni hotla valjiti, druga pa ima pridno puto, ktera rada valji. Tedaj nagovorí ſofeda ſofedo rekózh: „Poſodite mi vaſho puto, moja nezhe ſideti na jajzih, ſe bo morebiti vaſha bolj obnaſhala. Zhe vaſha jajza dogodí, bove vſaka polovizo piſhek imele. — Tega je bila vlaſtniza boljſhi kure prav sadovoljna, ter ji ſvojo v poſojílo da, kteřa je tudi kmali is podloshenih jajz piſhke isvaljila. Potem ji puto nasaj poſhlje in od polovize isgovorjenih piſhek nezhe vediti nizh. Ravno sato vſtane med njima prepir, in kir ſe ſame vmiriti ne morete, greſte k gofpoſki miru in pravize iſkati. Gotovo bi bila pravda vſtala, zhe bi bil le gofpod ſodnik manj pravizhen, in bolj dobizhka sheljan. — Kolikokrat, nezhem rezhi, vſtanejo pravde med shenami, ampak med moshmi is ravno tazih, ali pa ſhe morebiti is manjſhih usrokov, in neisrezheni prepiri! Zhe eden drugimu le dve ſtopinji prevezh na njivo ali travnik ſtorí, zhe ga le enkrat drugazhi kakor po njegovim imenu poklizhe ali imenuje, ga she vrag k gofpoſki neſe, kjer ſe pravdata in pravdata, dokler jima pravdarſkih dobizhkov napokajo per seleni misi, de je kaj. Oba kravo zhverſto dershita, ktero drugi molsejo. In koliko imajo pravdarji na sadnje dobizhkov ſpraviti? Vezhidel to, de ta, kteri je pravdo sapravil, je tudi frajzo is ſebe prodal, uni pa, ki jo je dobil, vender ſhe v frajzi hodi. J. K.

Zmes.

(Ljudje so vsaki dan bolj pribrisani). V Parizi se predavajo verhsuknje, ktere se zamorejo po obeh straneh nositi. —

(London, poglavitno angleško meſto,) ima v svojih 300000 hišah 1 milion dimnikov, v kterih čišenji 2000 dimnikarjev opraviti ima; v 14000 ulicah tega prevelikiga mesta gorí vsako noč 2 miliona lučnic ali lamp, in 12000 móž po noči zavolj varnosti čuje. —

(V Saint-Espritu) južne Francovske je 90 letno drevo, ktero je lani 15000 hrušk imelo. Dòbro bi bilo tudi pri nas od njega seme imeti. —

(Nekaj rečeni hruški) podobniga je tudi vinska terta v gaju (parku) kraljeviga vindsorskiga gradu v Angleškim, ki je okoli 40 let stara in vsako leto sploh 2350 grozdov po 1 funtov težkih rodi. —

Kwěty.

Pogled v pretezhene zhaſe.

Pred 151 léti ſe je perva kmetijſka drushba na Krajnſkim (nar ſtarſhi med vſimi Eſtrajſkimi) prizhela.
„ 145 „ ſo jeli parobrode napravljati.
„ 116 „ ſo pervi odvod bliſka poſtavili.
Pred 91 leti je ukas priſhel, po kterim je bilo pomanjſhanih nekoliko prasníkov.
„ 80 „ ſo ſe perve kmetijſke drushbe na Ṣhtajerſkim, Koróſhkim, in v Gorizi sazhele.
„ 63 „ je ukas ſvitliga Zeſarja Joshefa II. priſhel, po kterim je bilo polku druge vére dopuſheno v Eſtrajhu shiveti.
„ 62 „ je priſhel ſvéti Ozhe Papesh Pius VI. 22. Ṣufhza na Dunaj.
„ 55 „ je bila v Parisu velika prekuzíja in pùnt.
„ 54 „ je umerl preſvitli Zeſar Joshef II.
„ 51 „ je bil naſh Zeſar Ferdinand II. 19 dan Maligatravna rojen.
„ 48 „ je uzhil Dr. Jener, Anglijan, kosé ſtaviti, in dvé léti posneji jih je pa v Ljubljani Dr. Kern ſtavil.
„ 42 „ ſo jeli vojaki per z. k. armadi na odmerjene leta ſlushiti.
„ 40 „ je bila naſlédba Eſtrajſkiga Zeſarſtva ſklenjena.

Kmetovski pregovori za mesec Velikitraven.

(Ta mesec ima 31. dni. Solnce stopi v dvojčike.)

Velikitraven je navadno hladan z sredno toploto in z sredno suhoto. — Ta mesec cedi nar obilnejši, in njegova druga polovica nar zdravejši rosé. — Pred st. Servatam stanovitniga vremena ni percakovati, po st. Servatu pa se ni več mraza bati. — Hladan Velikitraven da veliko séna in dobriga vina. — Če zdaj začne zmerzevati, je malo žetve in malo sadja perčakovati. — Mokro, merzlo kar je prav, napolne skednje in sode do verhov. — Če zdaj germi, dòbra letna sledi. — O st. Urbanu žito ni ne dobljeno, ne zgubljeno, to je, se še ne more reči, de se bo dòbro ali slabo perdelalo. Lepo vreme ob tem časi pa vgodno vinsko letno pomeni. — Mokri Trojaki, tolsti Božič; to je, če ječmen ob tem časi, kr v latje gre, dosti dežja ima, de klasje ne ostane v mešičah, ampak popolnama doraste; ga bo toliko, de se bodo o Božiči svinje z njim pitati zamògle. — O Trojacih zrele jagodice, so dòbre vinske letne oznanice. — Večer st. Valburge deženi, rodovitno letno pomeni. To tudi od dneva ss. Filipa in Jakoba pravijo. — Kakoršno vreme je na vnebohojenje bilo, tako bo celo leto hodilo. — Če Velikitraven zvečerno roso napaja, Bo dost vina in obilna klaja. S.

Snajdba vganjke v poprejſhnim liſtu je:

Páſt.

Shitni kup.	U Ljubljani		U Krajnju	
	27. Malitravna.		25. Malitravna.	
	fl.	kr.	fl.	kr.
1 mernik Pſhenize domazhe	1	22	1	27
1 „ „ banaſhke	1	24	1	28
1 „ Turſhize . . .	1	—	1	4
1 „ Sorſhize . . .	—	5	1	7
1 „ Ershi	—	57	1	3
1 „ Jezhmena . . .	—	53	—	58
1 „ Proſa	—	59	1	2
1 „ Ajde	—	54	1	3
1 „ Ovſa	—	36	—	40

V Ljubljani. Natiſnil in saloshil Joshef Blasnik.